

УДК 657.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-4-17>**Світенко М.Г.***студент магістратури**Дніпровського державного аграрно-економічного університету***Саванчук Т.М.***кандидат економічних наук,**доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою**Дніпровського державного аграрно-економічного університету***Svitenko Mykhailo***Master's Student**Dnipro State Agrarian and Economic University***Savanchuk Tetiana***PhD in Economics,**Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation and Management of Financial and Economic Security**Dnipro State Agrarian and Economic University*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

ORGANIZATION OF INTERNAL ECONOMIC CONTROL IN AGRICULTURAL ENTERPRISES AND ITS IMPROVEMENT

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто особливості організації внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах. Для початку нами було досліджено розвиток аграрної галузі в Україні за останні роки та визначений вплив війни на неї. Саме аграрна галузь виявилась найстійкішою в умовах війни та підтримала економіку нашої країни у важкий час. Наступним нами було проаналізовано сутність внутрішньогосподарського контролю за трактуваннями різних вчених дослідників та визначено найбільш доцільніше на наш погляд трактування. Для аграрних компаній внутрішньогосподарський облік є вкрай важливим, адже керівництву потрібно слідкувати за всіма бізнес-процесами, які починаються від закупівлі матеріалів та закінчуються реалізацією готової продукції. В підсумку нами була запропонована електронна програма цифрового контролю «Цифрова компанія», яка має сприяти оптимізації витрат на усіх бізнес-процесах та відділах аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрне підприємство, внутрішньогосподарський контроль, аграрна продукція, електронна система, цифровізація, бухгалтерський облік.

ANNOTATION

The article discusses the features of organizing on-farm control in agricultural enterprises. To begin with, we examined the development of the agricultural sector in Ukraine in recent years and the impact of the war on it. It was the agricultural sector that proved to be the most resilient during the war and supported the economy of our country in more difficult times. It has been studied that the agricultural sector in Ukraine is developing at a rapid pace, which is why it is necessary to use and implement an effective system of on-farm control. The Ukrainian government should develop the agricultural sector and focus on building effective government programs to stimulate exports and maximize government support. Next, we analyzed the essence of on-farm control over the interpretations of various scientific researchers and determined the most appropriate interpretation, in our opinion. It has been determined that on-farm control is a system of methods and procedures carried out by company management in accordance with current legislation and internal regulations, contributing to the improvement of production and economic activities and the high-quality implementation of management decisions and job responsibilities by employees. For agricultural companies, on-farm

accounting is extremely important, because management needs to monitor all business processes, which start from the purchase of materials and end with the sale of finished products. As a result, we proposed an electronic digital control program "Digital Company", which should help optimize costs in all business processes and departments of agricultural enterprises. Without organizing effective work of on-farm control, it is impossible to achieve the implementation of any socio-economic development strategy for the future. In addition, it should be noted that on-farm control, acting as a source of information, largely makes it possible to determine the adoption of management decisions. Therefore, on-farm control acts as a significant element of the economic security system in agricultural enterprises, and the "Digital Company" electronic management system we propose will allow you to quickly see a holistic picture of all business processes of an agricultural enterprise.

Key words: agricultural enterprise, on-farm control, agricultural products, electronic system, digitalization, accounting.

Постановка проблеми. Роль і значення внутрішньогосподарського контролю останніми роками значно зросла. Сучасні умови розвитку економіки країни вимагають від підприємств різних форм власності раціоналізації та планування внутрішньогосподарського контролю з метою підвищення ефективності діяльності. Керівництву організації необхідно організувати систему внутрішнього фінансового контролю, з метою запобігання помилкам, несумлінним діям та підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності. Проте, не всі підприємства прагнуть цього, ігноруючи організацію внутрішньогосподарського контролю, зокрема великі агрокомпанії, які використовують його виключно як перевірочну функцію, що породжує низку проблем. Таким чином, проблема раціоналізації планування внутрішньогосподарського контролю в аграрних компаніях наразі набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання організації внутрішньогосподарського контролю були здійснені наступними науковцями та дослідниками як: Ковальчук Т.М., Танасієва М.М. [5], Новик І. [6], Макаренко А.П., Левитська Д.Ю. [7] та інші. Проте деякі питання щодо здійснення внутрішньогосподарського контролю до цього дня залишаються не освітленими, вимагаючи теоретичного і практичного уточнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити теоретичні основи організації внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах та запропонувати основні шляхи щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом століть Україну називали «житницею Європи», адже ця назва цілком точна, враховуючи, що в Україні зосереджено приблизно

чверть надродючих «чорноземів» світу. Експорт української сільськогосподарської продукції зростає на ключових світових ринках, таких як Китай, Єгипет, Індія, Туреччина та в Європейському Союзі [1]. Це робить Україну одним із ключових гравців світового аграрного ринку.

Отож, дослідимо динаміку українського експорту сільськогосподарської продукції за основними категоріями (рис. 1).

Як ми бачимо з рисунку 1 динаміка експорту сільськогосподарської продукції з України досягнула піку в 2021 році, відновившись після Пандемії Коронавірусу в 2020 році. Проте новою хвилею випробувань для вітчизняного аграрного експорту стала війна в Україні, що призвела до зменшення експортних продажів через неможливість компанії експортувати у зв'язку з блокуванням портів.

Географічна структура експорту наведена на рисунку 2.

Рис. 1. Динаміка експорту української аграрної продукції за категоріями за період 2011–2022 рр., млн дол. США

Джерело: [2]

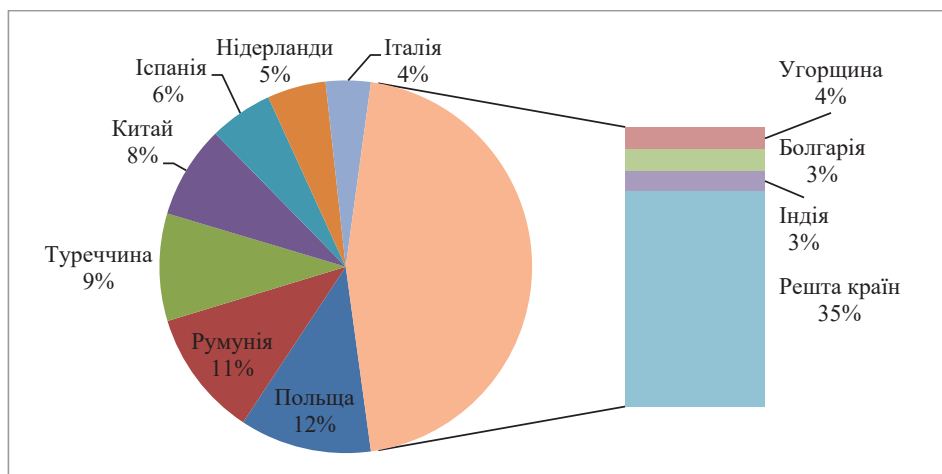

Рис. 2. Географічна структура експорту агрохолдингів України за 2022 рік

Джерело: [3]

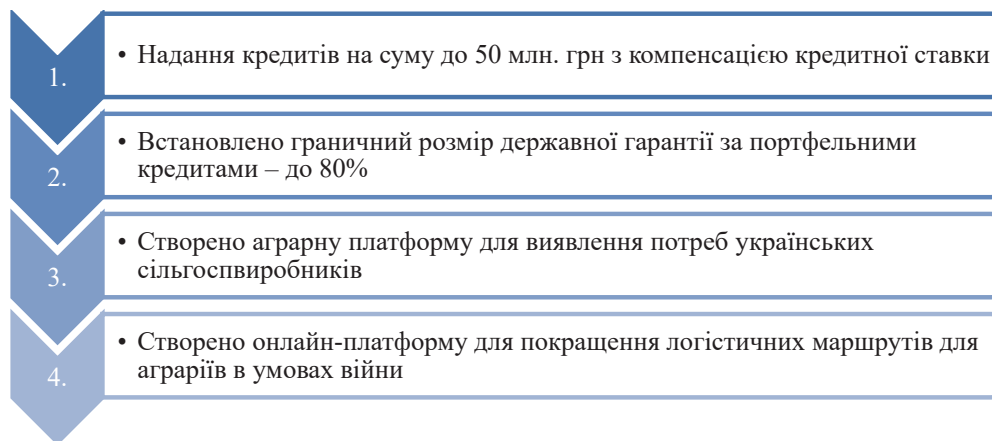

Рис. 3. Дії уряду з підтримки українських аграріїв на час війни в Україні

Джерело: [4]

Найбільшими імпортерами української аграрної продукції були Польща та Румунія, сумарна частка яких становила 33%, в основному це пов'язано через блокування портів та експорт продукції через сушу, а ці дві країни являються найближчими по територіальному розташуванню.

Українському уряду потрібно зайнятися розвитком аграрної галузі та зосередитися на вибудові ефективних урядових програм для стимулювання експорту та максимізувати державну підтримку. На жаль, до конкретних дій зі сторони уряду призвела тільки війна, яка почалась в Україні у 2022 році.

Отож, на рисунку 3 пропонуємо розглянути основні дії зі сторони українського уряду в підтримці аграрного бізнесу на час війни в Україні.

Дані кроки зі сторони українського уряду

повинні сприяти подальшому розвитку аграрного бізнесу в Україні та запевнити українських аграріїв, що попри те, що війна в Україні триває потрібно допомагати відновлювати економіку та продовжувати сіяти та обробляти землю. Український уряд надає гарантії, що у разі знищення посівних чи ферм буде виплачена компенсація та повністю відновлене пошкоджене майно.

Як ми бачимо аграрний сектор в Україні розвивається швидкими темпами, саме так необхідним є застосування та впровадження ефективної системи внутрішньогосподарського контролю.

У сучасній літературі запропоновано безліч трактувань поняття «внутрішньогосподарський контроль», водночас навіть у наукових дослідженнях вчені не висловлюють єдиної думки щодо визначення даного терміна. У таблиці 1 представлено погляди кількох авторів з його трактування.

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «внутрішньогосподарський контроль» різними вченими-дослідниками

Автор	Трактування
Михалків А.А., Костах Т.В. [9]	внутрішньогосподарський контроль – сукупність всіх елементів економічного, фінансового, податкового, оперативного та інших видів контролю, які здійснюють керівництво підприємства, для забезпечення належного ведення виробничої, фінансово-господарської діяльності, забезпечення виконання чинних законів, інструкцій, положень з обліку, фінансової звітності, податків, оподаткування, безпеки всіх коштів та цінностей на підприємстві
Міньковська А.В. [10]	представляє внутрішньогосподарський контроль у вигляді комплексу бухгалтерського управлінського контролю, який надає допомогу у забезпеченні відповідних рішень, прийнятих у компанії з подальшою їх реалізацією на практиці
Мулик Я.І., Домбровська В.В. [11]	представляють внутрішньогосподарський контроль як процес, спрямований на підвищення впевненості у забезпеченні суб'єктом господарювання впевненості та результативності здійснюваної ним діяльності, а також оптимізацію фінансових показників, формування та подання звітності та відповідності господарських операцій, відображених в обліку фактів господарської діяльності, відповідно до чинного законодавства.
Очеретько Л.М., Сітало В.О. [12]	розглядають внутрішньогосподарський контроль як систему контрольних процедур, план організації та методи управління об'єктом з метою ефективного ведення діяльності підприємства, захисту активів, попередження помилок, якості облікових перевірок та своєчасного надання фінансової інформації
Семенець А. [13]	представляє внутрішньогосподарський контроль у сенсі є систему, що з низки елементів, і входить у систему управління підприємством, у вузькому значенні він є одне із етапів процесу управління

Джерело: [9–11]

Нам видається дуже емним визначення, яке сформулювала у своїх дослідженнях Меліхова Т.О.: «внутрішньогосподарський контроль – це система методів та процедур, які здійснюються керівництвом підприємства відповідно до чинного законодавства та внутрішнього регламенту, сприяючи підвищенню виробничо-господарської діяльності, а також якісному виконанню управлінських рішень та посадових обов'язків працівниками» [3].

Деякими дослідниками дається визначення внутрішньогосподарського контролю для підприємств АПК, зокрема, найбільш емне поняття надається Пугаченко О.Б. та Фоміною Т.В., які визначають його як «систематичну перевірку всіма посадовими особами в межах їхньої компетенції: виконання рішень зборів акціонерів, ради директорів, правління, виконання бюджетів, забезпечення збереження майна власників та дотримання норм законодавства для виявлення резервів підвищення ефективності діяльності» [14]. На наш погляд, внутрішньогосподарський контроль в аграрних підприємствах – це контроль за складанням бюджетів та їх реальністю, контроль за витратами відділів в компанії, які виступають центрами відповідальності.

Проведене дослідження наукових визначень «внутрішньогосподарського контролю» дозволило визначити основні вимоги, які пред'являються дослідниками до цього виду контролю (див. рис. 4).

У процесі розвитку ринкової економіки відбуваються концентрація власності та інтеграція економічних суб'єктів господарської діяльності. Внаслідок цього формуються групи залежних товариств, агрохолдингів, що об'єднуються як з метою господарської необхідності, так і за належністю власнику. У них взаємозв'язок господарюючих суб'єктів визначається договірними відносинами або вони об'єднані єдиним власником.

Виникнення організацій різних організаційно-правових форм та безлічі власників, як

в аграрних компаніях, означило проблему підвищення достовірності обліково-аналітичної та іншої необхідної для управління організацією інформації про власну діяльність та співвідношення такої діяльності з іншими учасниками ринку, а також дієве забезпечення захисту інтересів організації та власників зажадало нових функцій управління та відповідних його структур. З іншого боку, відповідно до чинного законодавства (ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність») кожен економічний суб'єкт зобов'язаний організувати процес внутрішнього контролю для підприємства, аграрні компанії не виняток [15]. Тому потреба в організації внутрішньогосподарського контролю в агрокомпаніях є гострою необхідністю, а вимоги, що висуваються для його організації, дозволять сформулювати ефективну роботу в цьому напрямку.

Однак, у ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» не вказуються методики щодо формування та здійснення внутрішнього контролю, що надає право кожному економічному суб'єкту в самостійній розробці правил організації внутрішнього контролю. В даний час внутрішньогосподарський контроль в агрохолдингах здійснюється, враховуючи вимоги галузевих або відомчих інструкцій, спираючись на практику.

Основним недоліком системи внутрішньогосподарського контролю, що застосовується організаціями АПК, є визнання його виключно як підтверджуючої перевіркової функції. Однак у сучасних умовах такий підхід уже вважається недостатнім. Слід зазначити, що як іноземними, так і українськими вченими внутрішньогосподарський контроль нині розглядається основою системи управління агроформуваннями і дозволяє впливати на прийняття важливих управлінських рішень [16].

Основним завданням для служби внутрішньогосподарського контролю в агропідприємствах має стати здійснення постійного контролю за наступними пунктами:

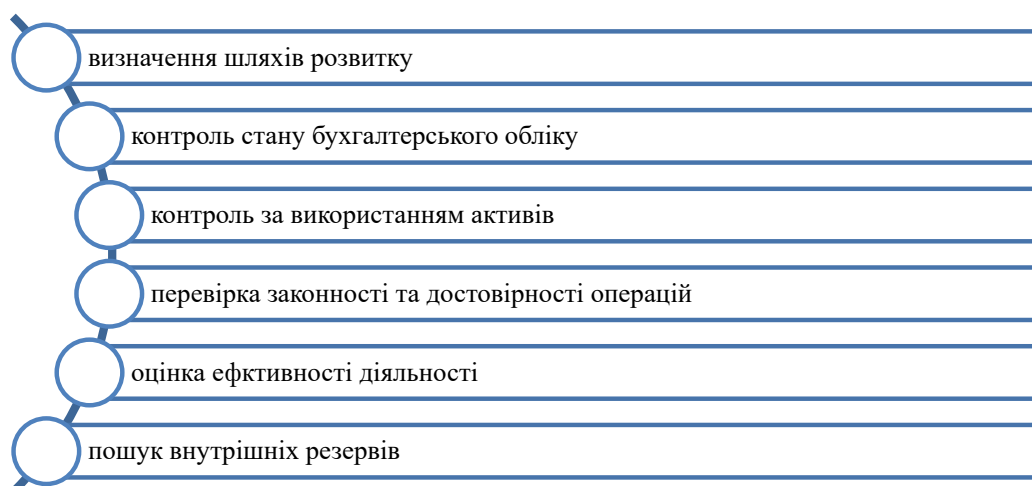

Рис. 4. Основні вимоги до внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах

Джерело: зроблено автором

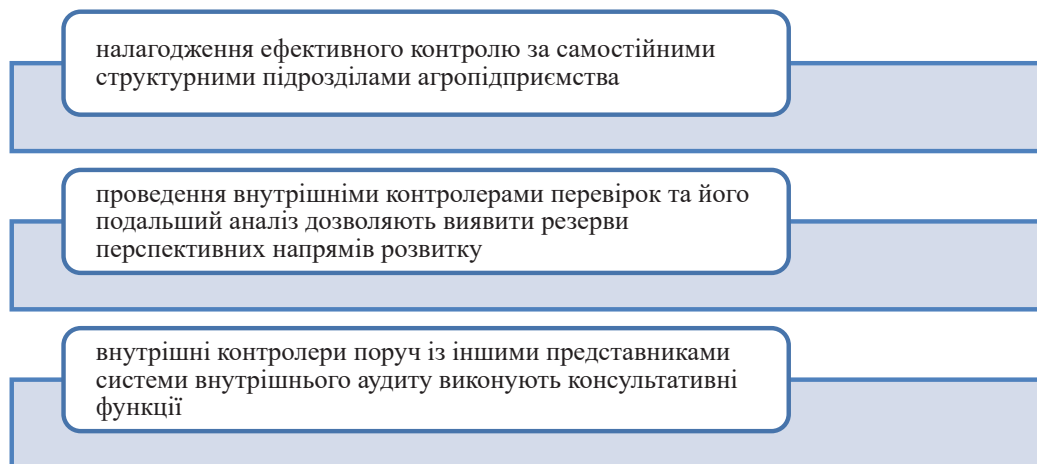

Рис. 5. Характеристика внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах

Джерело: зроблено автором

- дотриманням Статуту та установчих документів підприємства;
- станом та рухом майна;
- раціональним використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;
- своєчасне виявлення та попередження негативних явищ у фінансово-господарській діяльності агроформувань.

Насправді в кожній окремо взятої організації створення підрозділу внутрішнього аудиту відрізняється. Загальні аспектами внутрішнього контролю в агропідприємствах наведені на рисунку 5.

Впровадження системи внутрішньогосподарського контролю в агропідприємствах необхідно здійснювати у певній послідовності, яка дозволить сформувати ефективну систему контролю, що сприяє розвитку агроформувань, дозволяючи їм виявляти на початковому етапі проблеми під час здійснення своєї діяльності.

На рисунку 6 розглянемо послідовність, яка на наш погляд буде ефективним інструментом для впровадження в аграрних підприємствах.

Хотілося б відзначити, що формування надійної системи внутрішньогосподарського контролю є складним завданням, з яким організація не завжди має змогу впоратися самостійно, а в аграрних підприємствах це завдання значно ускладнюється. В аграрних компаніях прийняття рішення щодо розробки системи внутрішньогосподарського контролю здійснюється із залученням до роботи консалтингових компаній, які мають досвід у реалізації аналогічних проектів і цей факт є доцільним з об'єктивних причин. Необхідність впровадження внутрішньогосподарського контролю очевидна в агроформуваннях, будучи однією з ключових функцій управління, вона дозволяє не тільки своєчасно виявляти порушення, а також усувати наслідки виявлених помилок, а також запобігати негативним тенденціям, які можуть спричинити кризу та подальше банкрутство компанії.

В підсумку нами хочеться запропонувати впровадження електронної програми «Цифрова компанія», що дозволить аграрним компаніям слідкувати за використанням ресурсів та оптимізувати свої витрати на кожному із бізнес-процесів. Керівництво Аграрних підприємств бачитиме вузькі місця і робитиме відповідні дії для їх мінімізації. Основні етапи реалізації детально наведено на рисунку 7.

Для того, щоб організувати навчання працівників в аграрних підприємствах потрібно забезпечити їх відповідною технікою та надати кожному персональний комп'ютер.

Навчання відбувається у формі лекцій, демонстрації роботи по конфігурації системи на довільному комплекті системи «Цифрова компанія» та в процесі якого відбувається отримання відповідних навичок роботи з цією системою.

Саме навчання відбувається одночасно з моделюванням системи. Саме на цьому етапі відбувається формування бізнес-процесів аграрних підприємств, які вже є в системі. Для того, щоб ці бізнес-процеси постійно відбувались необхідно проводити робочі зустрічі та документувати поточні бізнес процеси аграрних підприємств, основні проблемні питання та інформаційно-технологічні аспекти впровадження майбутніх бізнес-процесів в системі «Цифрова компанія».

Також важливо розробити основні рекомендації щодо оптимізації бізнес-процесів та утвердити основні моделі бізнес-процесів.

Основними результатами даного етапу для аграрних підприємств є затверджені моделі бізнес-процесів та затверджені основні критерії щодо завершення етапу конфігурації та реалізації його на практиці.

Етапи реалізації програми «Цифрова компанія» в аграрних підприємствах:

1-й етап: Навчання працівників та побудова бізнес-процесів

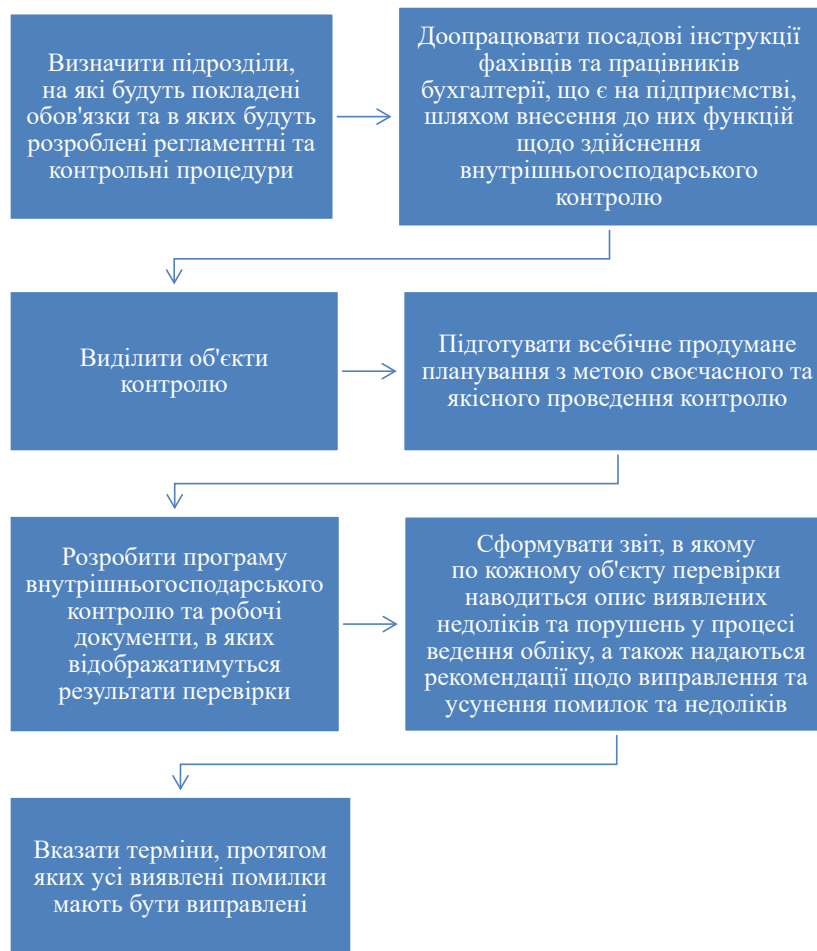

Рис. 6. Послідовність внутрішньогосподарського контролю в агропідприємствах

Джерело: зроблено автором

На даному етапі виконується навчання менеджменту та дотичних працівників Аграрних підприємствах за такими напрямками:

– Теоретичне навчання та дослідження умов роботи системи «Цифрова компанія» та здо-

бування відповідних навичок працівниками аграрних підприємств.

– Навчання відбувається у зазначені терміни, які є обмеженими і постійно контролюються керівництвом агрокомпаній.

Рис. 7. Основні етапи реалізації інформаційної системи управління «Цифрова компанія» на аграрних підприємствах

Джерело: зроблено автором

2-й етап: Поєднання системи і процесів в єдине ціле.

Його ціль – налаштувати систему інформаційного управління в аграрних підприємствах на основі погоджених бізнес-процесів з використанням системи «Цифрова компанія». Реалізації даного етапу відбувається через наступні роботи:

1. Формування цілісної системи з врахуванням особливостей агрокомпаній.

2. Формування та реалізація контрольного прикладу, який має ґрунтуватись на даних, які є реальними та обмеженими за обсягом.

3. Реалізація в практичній діяльності контрольного прикладу на основі моделі бізнес-процесу «як повинна бути» на підготовлених даних.

4. Аналіз основних результатів реалізації контрольного прикладу.

5. Розробка посадових інструкцій, які дають детальний опис специфіки роботи з системою кінцевих користувачів на основі затверджених бізнес-процесів.

6. Впровадження та тестування потрібного комплексу технічних засобів

7. Розроблення деталізованого плану заходів для введення системи в дію.

Результатом завершенням другого етапу є ефективне налаштування системи відповідно до моделі бізнес-процесу «як має бути».

3-й етап: Введення в дію.

Його реалізація розпочинається з використання системи в щоденних бізнес-процесах агрокомпаній та вимагає виконання наступних робіт:

1. Отримання згоди керівництва на введення системи в дію.

2. Підготовка довідкової інформації та введення її в базу даних системи, які є потрібними для початку експлуатації системи на основі певних бізнес-процесів.

3. Розробка програми та здійснення навчання кінцевих користувачів менеджментом агрокомпаній.

4. Затвердження та погодження з керівництвом агрокомпаній технічного акту про завершення етапу введення в дію.

5. Складання загального технічного акту про завершення даного етапу.

4-й етап: Вдосконалення та підтримка.

Даний етап починається відразу після введення системи в дію та відбувається протягом періоду функціонування комплексної інформаційної системи на аграрних підприємствах і потребує виконання наступного ряду робіт:

1. Консультація на постійній основі агрокомпаній у разі зміни бізнес-процесів та доробка окремих функцій під замовлення.

2. Покращення основних версій системи.

3. Надання консультацій щодо нових версій системи.

4. Впровадження в дію нових модулів системи.

5. Повний контроль системи та виявлення необхідності в проведенні змін зі сторони Аграрних підприємств команди, яка проводить дані роботи.

Отже, на основі впровадження в дію комплексної системи «Цифрова компанія» аграрних підприємств матиме наступні конкурентні переваги за такими напрямками:

1. Прийняття управлінських рішень буде оперативним та ефективним та включатиме:

– Повний захист інформації від спотворення.

– Щоденний моніторинг щодо обробки даних та відображення усіх операцій.

– Розробку остаточних показників щодо оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств.

– Вчасне надходження точної інформації для прийняття управлінських рішень та графічну побудову аналітичних таблиць за будь-який період.

– Вчасне виявлення основних проблем за ключовими напрямками діяльності Аграрних підприємств та їх своєчасне лімітування.

2. Покращення поточного планування та прогнозування, адже правильність інформації за певний період часу дає більші та ширші можливості для застосування методів економіко-математичного моделювання, планування, статистики, прогнозування та діагностики фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств.

3. Керування продажами послуг та закупками необхідних матеріалів для потреб аграрних підприємств:

– Використання системи, яка дозволяє здійснити сортування даних згідно замовлень та клієнтів, які їх зробили.

– Визначення оптимального рівня закупівлі добрив, мінералів та робота з основними постачальниками щодо оптимізації цін.

– Визначення етапу на якому знаходиться замовлення.

– Аналітика неприйнятих та проданих послуг на основі обробки замовлень

– Покращення системи збуту та специфіки співпраці з партнерами: клієнтами та постачальниками.

– Аналітика ефективності щодо співпраці відділів щодо ефективного продажу послуг.

4. Покращення асортиментної політики аграрних підприємств:

– Введення класифікатора послуг, які реалізовує компанії та сортування їх за асортиментом.

– Аналітика продажів на основі асортименту послуг.

– Аналітика маржинальності кожної асортиментної групи на основі аналізу основних витрат та дохідності з продажу тієї чи іншої послуги з цієї групи.

– Дослідження та аналітика кривої продажів за асортиментом та визначення основних факторів, які вплинули на продажі.

5. Результативне управління прибутком та витратами аграрних підприємств:

– В управлінні витратами та доходами використання тільки маржинального підходу.

– Постійне оновлення інформації щодо рівня основних та додаткових витрат на підприємстві.

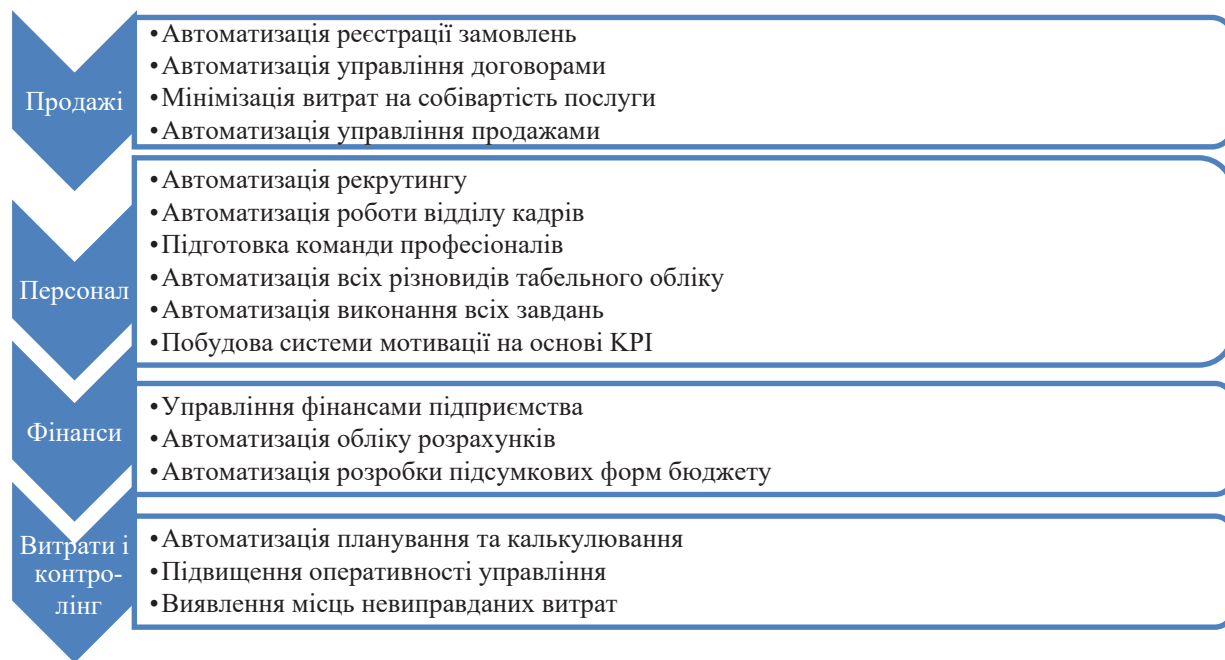

Рис. 8. Комплексна інформаційна системи інформаційного управління «Цифрова компанія» в аграрних підприємствах

Джерело: розроблено автором

- Оцінювання реальної собівартості певного товару.
- Ціноутворення відбувається на основі маржинального підходу.
- Управління прибутком здійснюється через отримання даних про реальний рівень витрат, які несе компанія.

6. Чітко сформована база даних є зручною для відділів аграрних підприємств, які можуть

бути розташовані відносно далеко один від одного. Саме використання сучасних технологій допомагає пришвидшити процес передачі даних та їх опрацювання відділами, які територіально далеко один від одного.

7. З'єднання основних даних аграрних підприємств в єдине ціле.

Отож, для впровадження комплексної інформаційної системи «Цифрова компанія» в аграр-

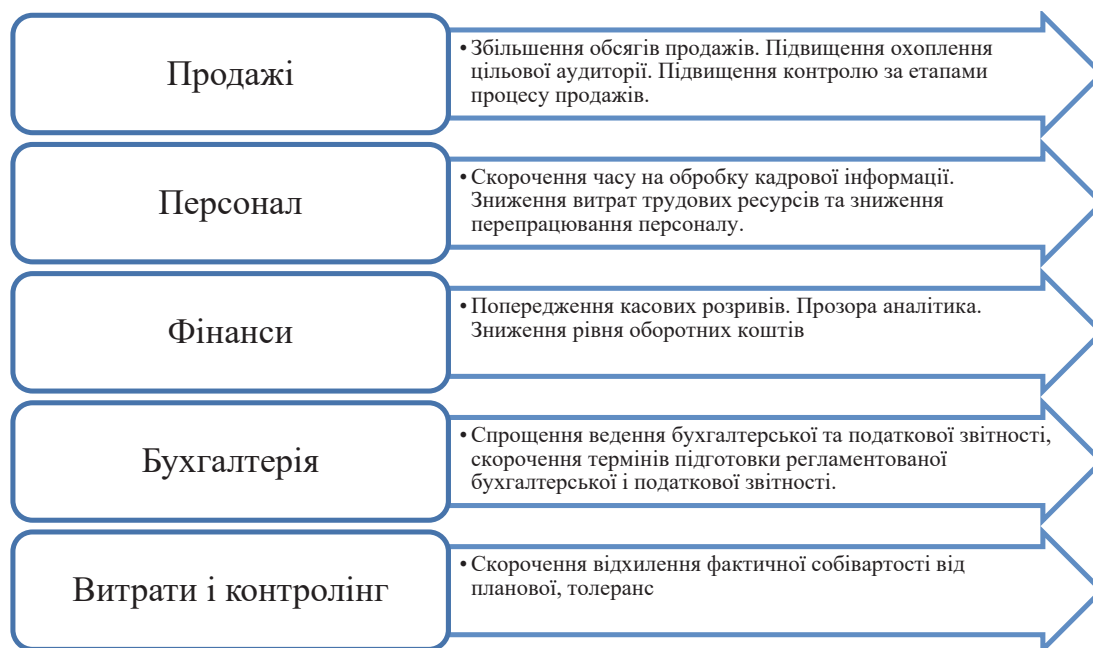

Рис. 9. Вплив комплексної інформаційної системи управління підприємством «Цифрова компанія» на діяльність аграрних підприємств

Джерело: розроблено автором

них підприємствах необхідно виконати чотири основних етапи які поєднують у собі стадії від навчання персоналу до підтримки введеної системи, а її реалізація поліпшить діяльність компанії (рис. 8).

Детальніше про вплив комплексної системи інформаційного управління «Цифрова компанія» наведено на рис. 9.

Акумулявання, обробка, передача, контроль і аналіз даних в єдиній системі, формування консолідованої внутрішньої фірмової управлінської звітності, введення даних в єдину систему співробітниками, відповідальними за надходження первинної інформації забезпечує контроль за коректністю даних, а також можливість обробки інформації на різних стадіях процесу фінансово-господарської діяльності забезпечить максимальний контроль внутрішньогосподарських операцій в агрокомпаніях.

Висновки. Таким чином, внутрішньогосподарський контроль виступає як потужний інструмент, здатний забезпечити економічну безпеку в аграрних підприємствах. Без організації ефективної роботи внутрішньогосподарського контролю неможливо домогтися реалізації будь-якої соціально-економічної стратегії розвитку на перспективу. Крім того, варто зазначити, що внутрішньогосподарський контроль, виступаючи як джерело інформації багато в чому дозволяє визначити прийняття управлінських рішень. Тому внутрішньогосподарський контроль виступає як значущий елемент системи економічної безпеки в аграрних підприємствах, а запропонована нами електронна система управління «Цифрова компанія» дозволяє максимально швидко бачити цілісну картину усіх бізнес процесів аграрного підприємства

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Лещенко Р. Україна може світ нагодувати. 2021. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-can-feed-the-world/> (дата звернення: 28.09.2023).
- Статистика зовнішнього сектору України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 28.09.2023).
- У 2022 році агропродукція склала 53% українського експорту. 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/news/u-2022-chastka-ukrayinskogo-eksportu-agroproduktiv-sklala-53percent-the-page> (дата звернення: 28.09.2023).
- Лещенко Р. Уряд затвердив зміни до надання фінансової державної підтримки аграріям під час посівної. 2022. URL: [https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-zmini-do-nadannya-finansovoyi-derzhavnoyi-pidtrimki-agrariyam-pid-chas-posivnoi-roman-leshchenko](https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-zmini-do-nadannya-finansovoyi-derzhavnoyi-pidtrimki-agrariyam-pid-chas-posivnoi) (дата звернення: 28.09.2023).
- Внутрішньогосподарський контроль : практикум / укл. Ковальчук Т.М., Танасієва М.М. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2021. 148 с.
- Новик І.В. Організація системи внутрішнього контролю на підприємстві. *Наукові записки*. 2017. Вип. 2(55). С. 188–196. URL: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-55/21.pdf> (дата звернення: 29.09.2023).
- Макаренко А.П., Левитська Д.Ю. Удосконалення обліку та внутрішнього аудиту розрахунків з дебіторами на торговельних підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 30–38. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2021/7.pdf (дата звернення: 29.09.2023).
- Меліхова Т.О. Методичні засади проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 9. С. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.9.17>
- Михалків А.А., Косташ Т.В. Внутрішній контроль процесу господарювання: проблеми організації. *Економіка і держава*. 2020. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.1.61>
- Мінковська А.В. Особливості внутрішнього контролю розрахунків з бюджетом за податками і платежами на підприємствах та його удосконалення. Теоретико-методичні аспекти удосконалення обліку і контролю, системи оподаткування та фінансово-економічної безпеки в управлінні економічною стійкістю підприємств : колективна монографія / за заг. ред. І.П. Приходька. Дніпро : Пороги, 2018. С. 146–161. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/1512> (дата звернення: 29.09.2023).
- Мулик Я.І. Домбровська В.В. Внутрішньогосподарський контроль фінансової безпеки підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 960–964. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/18821.pdf> (дата звернення: 29.09.2023).
- Очеретько Л.М., Сігалю В.О. Особливості організації внутрішнього контролю розрахунків за ПДВ. *Економіка та держава*. 2018. № 9. С. 66–70. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2018/13.pdf (дата звернення: 29.09.2023).
- Семенець А. Внутрішній контроль та система внутрішнього контролю в контексті міжнародного бізнесу: формалізація дефініцій. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 1 (9). DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-01-386-397> (дата звернення: 29.09.2023).
- Пугаченко О.Б., Фоміна Т.В. Внутрішній контроль біологічних активів (підр. 4.2 розділу 4). Стратегія економічного розвитку суб'єктів аграрної сфери: актуальні питання науки і практики : колективна монографія / За заг. ред. В.С. Лукача. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. С. 147–161. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/10349> (дата звернення: 29.09.2023).
- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 29.09.2023).
- Сагайдак Р.А. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами. 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264365.pdf> (дата звернення: 29.09.2023).

REFERENCES:

- Leshchenko R. Ukraine mozhe svit nahoduvaty (2021) Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-can-feed-the-world/> (accessed 28 September 2023).
- Statystyka zovnishnoho sektoru Ukrainy (2022) Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (accessed 28 September 2023).
- U 2022 rotsi ahroproduktsiia sklala 53% ukrainskoho eksportu (2022). Available at: <https://thepage.ua/ua/news/u-2022-chastka-ukrayinskogo-eksportu-agroproduktiv-sklala-53percent-the-page> (accessed 28 September 2023).

4. Leshchenko R. (2022) Uriad zatverdyyv zminy do nadannia finansovoi derzhavnoi pidtrymky ahrariiam pid chas posivnoi. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-zmini-do-nadannya-finansovoyi-derzhavnoyi-pidtrimki-agrariyam-pid-chas-posivnoyi-roman-leshchenko> (accessed 28 September 2023).
5. Vnutrishnohospodarskyi kontrol: praktykum / ukl. Kovalchuk T.M., Tanasiieva M.M. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-t, 2021. 148 s.
6. Novyk I.V. (2017) Orhanizatsiia systemy vnutrishnoho kontroliu na pidpriemstvi. *Naukovi zapysky*, vol. 2(55), pp. 188–196. Available at: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-55/21.pdf> (accessed 29 September 2023).
7. Makarenko A.P., Levytska D.Iu. (2021) Udoskonalennia obliku ta vnutrishnoho audytu rozrakhunkiv z debitoramy na to-rhivelnnykh pidpriemstvakh. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 1, pp. 30–38. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2021/7.pdf (accessed 29 September 2023).
8. Melikhova T.O. (2019) Metodychni zasady provedennia vnutrishnoho kontroliu rozrakhunkiv z pokuptsiamy ta zamovnykamy dlia pidvyshchennia efektyvnosti finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva. *Ahrosvit*, no. 9, pp. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.9.17>
9. Mykhalkiv A.A., Kostash T.V. (2020) Vnutrishnii kontrol protsesu hospodariuvannia: problemy orhanizatsii. *Ekonomika i derzhava*, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.1.61>
10. Minkovska A.V. (2018) Osoblyvosti vnutrishnoho kontroliu rozrakhunkiv z biudzhетom za podatkamy i platezhamy na pidpriemstvakh ta yoho udoskonalennia. Teoretykometodychni aspekty udoskonalennia obliku i kontroliu, systemy opodatkuvannia ta finansovo-ekonomichnoi bezpeky v upravlinni ekonomichnoiu stiikistiu pidpriemstv: kolektyvna monohrafiia / za zah. red. I.P. Prykhodka. Dnipro: Porohy, pp. 146–161. Available at: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/1512> (accessed 29 September 2023).
11. Mulyk Ya.I. Dombrovska V.V. (2018) Vnutrishnohospodarskyi kontrol finansovoi bezpeky pidpriemstva. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 22, pp. 960–964. Available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/18821.pdf> (accessed 29 September 2023).
12. Ocheretko L.M., Sitalo V.O. (2018) Osoblyvosti orhanizatsii vnutrishnoho kontroliu rozrakhunkiv za PDV. *Ekonomika ta derzhava*, no. 9, pp. 66–70. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2018/13.pdf (accessed 29 September 2023).
13. Semenets A. (2021) Vnutrishnii kontrol ta systema vnutrishnoho kontroliu v konteksti mizhnarodnoho biznesu: formalizatsiia definitsii. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, no. 1 (9). DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-01-386-397> (accessed 29 September 2023).
14. Puhachenko O.B., Fomina T.V. (2017) Vnutrishnii kontrol bilohichnykh aktyviv (pidr. 4.2 rozdil 4). Stratehiia ekonomichnoho rozvytku subiektiv ahrarnoi sfery: aktualni pytannia nauky i praktyky: kolektyvna monohrafiia / Za zah. red. V.S. Lukacha. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., pp. 147–161. Available at: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/10349> (accessed 29 September 2023).
15. Zakon Ukrainy "Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (accessed 29 September 2023).
16. Sahaidak R.A. (2017) Vnutrishnii kontrol v upravlinni silskohospodarskymy pidpriemstvamy. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264365.pdf> (accessed 29 September 2023).